

SUNIY INTELEKTNING OILAGA PSIXOLOGIK TA'SIRI

Galdiyeva Mehribon Durdiyevna¹, Olimova Mushtariy Xaydarali qizi²

¹*Toshkent amaliy fanlar universiteti "Psixologiya" kafedrası dotsenti, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD)*

²*Toshkent amaliy fanlar universiteti magistranti*

¹ORCID: 0009-0006-2734-898

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellektning zamonaviy jamiyatdagi o'rni va uning oilaviy muhitga ko'rsatadigan psixologik ta'siri kompleks tarzda tahlil qilinadi. Hozirgi globallashuv sharoitida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida sun'iy intellekt inson hayotining barcha sohalariga, xususan, oilaviy munosabatlar tizimiga chuqur kirib bormoqda. Shu sababli mazkur mavzuni o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi. Maqolada sun'iy intellektning oilaga ijobiy ta'siri sifatida axborot olish imkoniyatlarining kengayishi, ta'lim jarayonining individuallashuvi, kundalik hayotning yengillashuvi hamda masofaviy muloqotning rivojlanishi yoritilgan. Shu bilan birga, uning salbiy ta'sirlari, jumladan, jonli muloqotning kamayishi, texnologik qaramlik, bolalar psixologik rivojlanishining sekinlashuvi, ijtimoiy izolyatsiya va emotsional sovuqlik kabi muammolar ilmiy asosda tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, oila, psixologik ta'sir, oilaviy munosabatlar, muloqot, texnologik qaramlik, bolalar psixologiyasi, ijtimoiy izolyatsiya, emotsional yaqinlik, raqamli texnologiyalar.

Аннотация: В данной статье всесторонне анализируется роль искусственного интеллекта в современном обществе, а также его психологическое влияние на семейную среду. В условиях глобализации и стремительного развития информационно-коммуникационных технологий искусственный интеллект становится неотъемлемой частью повседневной жизни человека, включая систему семейных отношений. В связи с этим исследование данной темы приобретает особую научную и практическую значимость. В статье рассматриваются как положительные, так и отрицательные аспекты влияния искусственного интеллекта на семью. К положительным аспектам относятся расширение возможностей получения информации, индивидуализация образовательного процесса, упрощение повседневной жизни и развитие дистанционного общения. В то же время анализируются и негативные последствия, такие как снижение живого общения, рост технологической зависимости, замедление психологического развития детей, социальная изоляция и эмоциональная отчужденность.

Ключевые слова: искусственный интеллект, семья, психологическое влияние, семейные отношения, коммуникация, технологическая зависимость, детская психология,

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the role of artificial intelligence in modern society and its psychological impact on the family environment. In the context of globalization and the rapid development of information and communication technologies, artificial intelligence has become an integral part of human life, including family relationships. Therefore, the study of this issue is of significant scientific and practical importance. The article examines both the positive and negative effects of artificial intelligence on family life. The positive aspects include improved access to information, personalization of education, simplification of daily activities, and enhancement of remote communication. At the same time, the study highlights negative consequences such as reduced face-to-face interaction, increased technological dependency, slower psychological development in children, social isolation, and emotional detachment.

Key words: artificial intelligence, family, psychological impact, family relationships, communication, technological dependency, child psychology, social isolation, emotional closeness.

KIRISH

Hozirgi globallashuv davrida axborot texnologiyalari jadal rivojlanib, inson hayotining barcha sohalariga kirib bormoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt(SI) texnologiyalarining rivoji jamiyat, ta'lim va oilaviy munosabatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Oilaning jamiyatdagi muhim ijtimoiy institut sifatida shakllanishi va rivojlanishida psixologik muhit alohida o'rin tutadi. Shu sababli sun'iy intellektning oilaga psixologik ta'sirini o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. XXI asr axborot texnologiyalari asri sifatida insoniyat taraqqiyotida yangi bosqichni boshlab berdi. Ayniqsa, sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining jadal rivojlanishi inson hayotining barcha jabhalariga, jumladan, oilaviy munosabatlarga ham chuqur kirib bormoqda. Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida shaxsning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Shu sababli sun'iy intellektning oilaga psixologik ta'sirini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOD METODOLOGIYASI

Sun'iy intellektning mohiyati va ijtimoiy ahamiyati: Sun'iy intellekt — bu inson tafakkuriga xos bo'lgan jarayonlarni kompyuter tizimlari orqali modellashtirishdir. U o'rganish, tahlil qilish, qaror qabul qilish va moslashish kabi xususiyatlarga ega. Bugungi kunda SI texnologiyalari kundalik hayotning ajralmas qismiga aylanib, oilaviy muhitga ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Sun'iy intellektning oilaga ijobiy psixologik ta'siri: Sun'iy intellekt oilaviy hayot sifatini oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda.

Birinchidan, axborot olish jarayoni sezilarli darajada tezlashdi. Ota-onalar bolalar tarbiyasi, sog'liqni saqlash va ta'limga oid muammolarni hal qilishda SI yordamidan samarali foydalanmoqda. Bu esa psixologik ishonchni oshirib, stress darajasini kamaytiradi. Ikkinchidan, ta'lim jarayonining individuallashuvi ta'minlanmoqda. Sun'iy intellekt asosidagi platformalar har bir bolaning

qobiliyatiga moslashgan holda bilim berish imkonini yaratadi. Bu esa o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Uchinchi, kundalik hayot yengillashmoqda. Aqlli texnologiyalar vaqtni tejab, oila a'zolariga bir-biriga ko'proq e'tibor qaratish imkonini beradi. To'rtinchi, masofaviy muloqot rivojlanmoqda. Bu uzoqda yashovchi oila a'zolari o'rtasidagi psixologik bog'liqlikni mustahkamlaydi.

-Sun'iy intellektning salbiy psixologik ta'siri: Shu bilan birga, sun'iy intellektning noto'g'ri qo'llanilishi qator psixologik muammolarni keltirib chiqaradi. Birinchidan, oilada jonli muloqot kamayib bormoqda. Har bir oila a'zosi o'z qurilmasiga berilib ketishi natijasida emotsional yaqinlik pasayadi. Ikkinchi, texnologik qaramlik kuchaymoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida gadjetlarga bog'lanish diqqat yetishmovchiligi, uyqusizlik va asabiylikni keltirib chiqaradi. Uchinchi, bolalar psixologik rivojlanishida muammolar yuzaga keladi. Tayyor axborotga o'rganish natijasida tanqidiy fikrlash sustlashadi. To'rtinchi, "phubbing" fenomeni (yaqin insonni telefonga berilib e'tiborsiz qoldirish) oilaviy nizolarni kuchaytiradi. Beshinchi, ijtimoiy izolyatsiya va yolg'izlik hissi ortadi. Virtual muloqot real aloqaning o'rnini to'liq bosa olmaydi.

- Psixologik nazariyalar asosida tahlil: Sun'iy intellektning oilaga ta'sirini quyidagi nazariyalar orqali izohlash mumkin:

Ijtimoiy o'rganish nazariyasi (Bandura): bolalar kuzatish orqali xulq o'rganadi. Agar ular ko'p vaqtni texnologiya bilan o'tkazsa, real muloqot ko'nikmalari zaiflashadi. Bog'lanish nazariyasi: ota-ona e'tiborining kamayishi bolada ishonchsizlik va emotsional sovuqlikka olib keladi. Kognitiv rivojlanish nazariyasi (Piaget): mustaqil fikrlash o'rniga tayyor javoblarga o'rganish rivojlanishni sekinlashtiradi.

- Yosh xususiyatlari bo'yicha ta'sir: Sun'iy intellektning ta'siri yoshga qarab farqlanadi. Kichik yoshdagi bolalarda nutq va diqqat rivojlanishi sekinlashishi mumkin. O'smirlarda ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik va o'ziga ishonchsizlik kuchayadi. Kattalarda esa texnologik stress va vaqt yetishmovchiligi kuzatiladi.

- Muammolarni bartaraf etish strategiyalari: Sun'iy intellektning salbiy ta'sirini kamaytirish uchun quyidagilar muhim; Raqamli texnologiyalardan foydalanishni me'yorlash, oilada jonli muloqotni rivojlantirish, ota-onaning nazoratini kuchaytirish, "Gadjetsiz vaqt"ni joriy etish bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

- TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, SI dan oqilona foydalanish, me'yoriy vaqt va ota-ona nazorati oilaviy psixologik barqarorlikning kalit omillaridir. Sun'iy intellekt oilaviy hayotga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi: iqtisodiy va kommunikativ qulaylik yaratadi, lekin ortiqcha foydalanish psixologik va ijtimoiy muammolarni yuzaga keltiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda oilada bola tarbiyasining milliy o'ziga xos qoidalari mavjud bo'lib, otalar ulardan o'rinli foydalanishlari lozim. Oilada manaviy-ruhiy hotirjamlik, o'zaro totuvlik xukmron bo'lsa, oila azolari bir-birlariga g'amxo'r bo'lsalar, bola tarbiyasining tayanch nuqtasini topa olsalar, bunday muhit bola tarbiyasiga ijobiy tasir etadi va ular farzandlariga haqiqiy baxt hadya etadilar, bu bilan ishimizda rivojlanish, jamiyatimizda olg'a siljish bo'ladi. Sun'iy intellekt — bu imkoniyat va xavf uyg'unlashgan tizimdir. Uning oilaga ta'siri insonning undan qanday foydalanishiga bog'liq. Eng muhim omil — bu muvozanat va ongli foydalanishdir. Texnologiya yordamchi bo'lishi kerak, o'rnini bosuvchi emas.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Bandura, A. (1977). Ijtimoiy o'rganish nazariyasi (Social Learning Theory). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- [2] Bowlby, J. (1982). Bog'lanish va yo'qotish: 1-jild. Bog'lanish (Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment). London: Basic Books.
- [3] Piaget, J. (1972). Bolalar psixologiyasi (The Psychology of the Child). New York: Basic Books.
- [4] Turkle, S. (2011). Yolg'izlik birga bo'lgan holda: texnologiyadan ko'p, bir-birimizdan kamroq kutishimiz sababi (Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other). New York: Basic Books.
- [5] Greenfield, P. M. (2014). Aql va media: televizor, video o'yinlar va kompyuterlarning ta'siri (Mind and Media: The Effects of Television, Video Games, and Computers). London: Routledge.
- [6] Przybylski, A. K., & Weinstein, N. (2019). Raqamli ekran va bolalar hamda o'smirlarning ruhiy salomatligi: sharh (Digital Screen Time and Mental Health in Children and Adolescents: A Review). Pediatrics, 143(6), e20192441.
- [7] Rosen, L. D., Lim, A. F., Carrier, L. M., & Cheever, N. A. (2011). Matnli xabarlar sababli dars jarayonida vazifa almashinuvi: ta'limga ta'siri va o'quv jarayonini yaxshilash strategiyalari (An Empirical Examination of the Educational Impact of Text Message-Induced Task Switching in the Classroom: Educational Implications and Strategies to Enhance Learning). Educational Psychology, 31(1), 1–15.
- [8] American Psychological Association (APA). (2020). Texnologiya va bolalar (Technology and Children). <https://www.apa.org>
- [9] Selwyn, N. (2016). Ta'lim va texnologiya: asosiy masalalar va munozaralar (Education and Technology: Key Issues and Debates). London: Bloomsbury Academic.
- [10] Livingstone, S., & Smith, P. K. (2014). Yillik tadqiqot sharhi: onlayn va mobil texnologiyalar foydalanuvchi bolalarga tushadigan zararlari (Annual Research Review: Harms Experienced by Child Users of Online and Mobile Technologies). Journal of Child Psychology and Psychiatry, 55(6), 635–654.6.
- [11] O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.